

พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์ เขียนโดย: รองศาสตราจารย์ดน้อย ไชโยธธา

พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ)¹

บทนำ

หนังสือเรื่อง “พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์” ผู้เขียนเป็นรองศาสตราจารย์ และเรียบเรียงเพื่อเป็นตำราประกอบการเรียนการสอนประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เน้น ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม แบ่งเป็น 4 ตอน ตอนที่ 1 กล่าวถึงพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในอินเดียโบราณ ตอนที่ 2 กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สู่ลังกาทวีปและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตอนที่ 3 กล่าวถึงพระพุทธศาสนากับสถาบันการเมืองการปกครอง ตอนที่ 4 กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนใช้ภาษาที่กระชับและกะทัดรัด สื่อความหมายเข้าใจง่าย ใช้ประกอบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผู้เขียนมีความรู้และเชี่ยวชาญในสาขาวิชาแขนงต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ อักษรศาสตร์ ศาสนา ปรัชญาและวัฒนธรรม มีผลงานวิชาการมากมาย ทั้งตำราหนังสือและบทความวิชาการ หนังสือจัดพิมพ์จำหน่ายโดย “สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์” ทั้ง 4 ตอน มีความยาว 214 หน้า ไม่รวมหน้าเครดิต และบรรณานุกรม

หนังสือโดยผู้เขียนได้ย้อนประวัติศาสตร์ว่า พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นในชมพูทวีป หรืออนุทวีปอินเดียก่อนพุทธศักราช 80 ปี พระพุทธเจ้าผู้สถาปนาพระพุทธศาสนา ทรงมีพระนามเดิมว่า “สิหัตถะ” มีพระนามตามพระโคตรหรือสกุลวงศ์ว่า “โคตรมะ” หรือ “โคตม” เมื่อออกบวชแล้วบุคคลบางกลุ่มในขณะนั้นเรียกพระองค์ท่านว่า “สมณโคตม” พระองค์เป็นพระราชโอรสในพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางมาया แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ทรงเจริญวัยสมบูรณ์ด้วยทรัพย์และบริวาร ได้รับการศึกษาในสำนักที่ดี และทรงศึกษาได้อย่างรวดเร็ว ทรงใช้ชีวิตเยี่ยงสามัญชนทั่วไป ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางพิมพา พระราชธิดาในพระเจ้าสุปปพุทธะและพระนางอมมิตา แห่งกรุงเทวะหะ ประทับในปราสาทจนกระทั่งพระชนมายุได้ 29 พรรษา พระองค์ผ่านชีวิตฆราวาสแบบคนทั่วไป เพราะมีทั้งภรรยาและบุตร หลังจากเกิดความเบื่อหน่ายและออกแสวงหาโมกขธรรม อยู่ 6 ปี จึงได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยพระองค์เอง ณ ใต้ร่มต้นมหาโพธิ์ ริมฝั่ง

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์, E-mail.mcu.nakhonsawan@gmail.com

แม่น้ำเนรัญชรา ด้านทิศตะวันตก ตำบลอรุเวลาเสนานิคม รัฐมคธ เมื่อเวลาใกล้รุ่ง ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนหก ก่อนพุทธศักราช 45 ปี

ผู้เขียนได้ย่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนาให้สั้นและกระชับแต่เข้าใจได้ สำหรับผู้ที่ผ่านการศึกษาพระพุทธศาสนาบ้างหรือมีพื้นฐานทางศาสนาพุทธอยู่บ้างจะเข้าใจได้ลึกซึ้ง และใช้เป็นคู่มือในการค้นคว้าเพิ่มเติมสำหรับครูอาจารย์ตลอดถึงเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นสำหรับนักวิชาการและการทำวิจัย พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้หลักอริยสัจ 4 และทรงประกาศพระธรรมอันประเสริฐที่เรียกว่า “อริยสัจสี่” ตามพุทธปณิธานที่จะทรงให้ผู้อื่นรู้ตามพระองค์ เพื่อจะได้พ้นทุกข์

งานประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างเครือข่ายและขยายเข้าสู่หมู่ชนทุกหมู่เหล่าอย่างรวดเร็ว ทรงใช้เวลาในการประกาศพระพุทธศาสนาอยู่ 45 ปี ก็ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ ศาโลโนทยาน ใกล้กรุงกุสินารา แห่งสาธารณรัฐมัลละ ก่อนพุทธศักราช 1 ปี เมื่อคืนวันอังคาร เพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปีมะเส็ง สิริพระชนมายุ 80 พรรษา พวกเจ้ามัลลกษัตริย์ได้ทรงจัดการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปหลังพุทธปรินิพพาน 7 วัน และได้มีพิธีฉลองสมโภชพระบรมสารีริกธาตุเป็นเวลา 7 วัน เมื่อพระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น พระองค์ได้ประทานโอวาทหลายเรื่องแก่พระสงฆ์สาวกและผ่านพระอานนท์พุทธอนุชา เช่น หลักธรรมบ้าง แนวปฏิบัติบ้าง ทั้งของพระสงฆ์และฆราวาสในอนาคต มีใจความย่อว่า “อานนท์! ต่อไปในภายภาคหน้า ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยบ้างก็ได้” ด้วยเหตุนี้หลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน พระมหากัสสปเถระได้เรียกพระเถระ 500 รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ ทั้งสิ้นเพื่อร่วมกันกระทำปฐมสังขยานาพระธรรมวินัย ณ กรุงราชคฤห์ เหตุการณ์จุดนี้ทำให้ทราบว่าได้เกิดรอยร้าวเล็กๆ คณะสงฆ์แล้ว เพราะพระเถระรูปหนึ่งนามว่า “ปุณณะ” ไม่ระบุว่าตนเป็นพระอรหันต์หรือเปล่าและไม่ได้เข้าประชุม ไม่เห็นด้วยกับมติที่ประชุมในบางประเด็นแต่แพ้เพราะเสียงส่วนใหญ่ จึงได้แยกตัวออกไป นี่แสดงถึงรอยร้าวเล็กๆ ในคณะสงฆ์และตามมาในภายหลังจนเกิดเป็นนิกายมหายานที่สุด

ประเด็นหลักในตอนนี ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับอาณาจักร หรือพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ เริ่มจากพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ในอินเดียโบราณ ตลอด 45 ปีในการประกาศพระพุทธศาสนาในชมพูทวีป พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธจริยาในฐานะที่พระองค์ทรงเป็น “พระพุทธเจ้า” ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่แก่พระประยูรญาติและแก่ชาวโลก เกิดความผูกพันในฐานะส่วนตัวและส่วนรวมกับเจ้าผู้ครองนครในขณะนั้นอย่างมากหลายพระองค์ หนังสือได้ให้รายละเอียดไว้ ดังนี้

1. พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ครองราชสมบัติอยู่เป็นเวลา 52 ปี มีพระอัคมเหสีพระนามว่า “เวเทหิ” ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ามหาโกศลแห่งแคว้นโกศล “พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระสหายกับพระโคตมพุทธเจ้าสมัยที่ยังเป็นพระกุมาร”² ด้วยพระเจ้าสุทโธทนะทรงสนิทสนมกับพระบิดาของพระเจ้าพิม

²Rawlinson, Hugh George, a Concise History of the Indian People, (London: Oxford University Press, 1950) p. 46.

พิสาร พระองค์นับถือพระพุทธศาสนา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง จนแคว้นของพระองค์มีชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วว่าเป็นดินแดนแห่งพระธรรม พระเจ้าพิมพิสาร เป็นพระโสดาบัน มีพระอัศรมเหสีพระนามว่าพระนางเวเทหิ เป็นพระกนิษฐาในพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้พระกนิษฐาของพระเจ้าพิมพิสารเป็นพระมเหสีเช่นกัน พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชโอรสนามว่าชาตศัตรู (ผู้เกิดมาไม่เป็นศัตรู) โหราทำนายว่า พระโอรสองค์นี้จะทำปิตุฆาต แต่พระเจ้าพิมพิสารก็มีสนพระทัยต่อคำทำนาย ทรงอบรมให้การศึกษาพระโอรสเป็นอย่างดี เจ้าชายก็อยู่ในพระโอวาทเป็นอย่างดี แต่พอเจ้าชายน้อยได้ รู้จักพระเทวทัต ถูกพระเทวทัตหลอกให้เห็นผิดเป็นชอบ จนจับพระเจ้าพิมพิสารขังคุกให้อดพระกระยาหาร และทำการทรมานต่างๆ เช่น กรีดพระบาทของพระเจ้าพิมพิสาร เพื่อให้เดินจงกรมทำสมาธิไม่ได้ เป็นต้น จนพระองค์เสด็จสวรรคต ไปเกิดเป็นยักษ์ชื่อ “ชนวสกะ”³ ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา พระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมทรงอุปถัมภ์ศาสนาพุทธเป็นอย่างดี ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายทั่วแคว้นมคธ

2. พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศล มีพระนามเดิมว่า ปเสนทิ เป็นพระราชโอรสในพระเจ้ามหาโกศล กรุงสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล มีพระภคินีนามว่า เวเทหิ พระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสารแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เมื่อได้เจริญวัยได้ไปศึกษา ศิลปวิทยาที่เมืองตักสิลา ณ สำนักตักกสิลา ต่อมาก็ได้ทรงขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา เป็น พระเจ้าปเสนทิโกศล ด้วยพระอุปถัมภ์ของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้เองคือเหตุผลที่เมืองสาวัตถีเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญอันดับที่ 2 รองจากเมืองราชคฤห์

3. พระเจ้าอชาตศัตรู ครองราชย์ 2 ปีก่อน พุทธศักราช 83 เป็นพระราชอาองค์ที่ 3 แห่งแคว้นมคธ ปกครองทางตอนเหนือของอินเดีย เป็นพระราชโอรสในพระเจ้าพิมพิสาร และพระนางเวเทหิ พระธิดาของพระเจ้ามหาโกศลแห่งแคว้นโกศลและพระภคินีของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นอุบาสก และผู้อุปถัมภ์สังคายนาครั้งที่หนึ่งในศาสนาพุทธ ทรงปกครองการเมืองโดยตั้งอยู่ในศัพทราชธรรมและราชสังคัตถุ ทำให้ประชาราษฎร์อยู่อย่างมีความสุข และยังมีแสนยานุภาพเป็นที่เกรงขามของแคว้นอื่น แต่ก็ไม่สามารถอุปสมบทหรือบรรลุลหณะขั้นสูง เพราะการกระทำหนักคือปิตุฆาต พระองค์ทำนุบำรุงศาสนาพุทธด้วยดีโดยตลอด

4. พระเจ้าสุทโธทนะ พระองค์มีพระนามราชสกุลว่า “โคตรมะ” มีพระอัศรมเหสีนามว่าพระนางสิริมหามายา มีพระราชโอรสพระองค์หนึ่งคือ “เจ้าชายสิทธัตถะ” ซึ่งต่อมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และหลังจากพระสิทธัตถะราชากุมารประสูติได้ 7 วัน พระนางสิริมหามายาก็สวรรคต พระสุทโธทนะจึงอภิเษกสมรสใหม่กับพระนางมหาปชาบดี หรือโคตมี ซึ่งเป็นพระกนิษฐาร่วมชนนีกับพระนางสิริมหามายา และมีพระโอรสคือ “เจ้าชายนันทะ และพระธิดาคือ เจ้าหญิงรูปันธา” พระเจ้าสุทโธทนะเป็นกษัตริย์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและยึดมั่นในราชประเพณีอย่างเคร่งครัดในการปกครองบ้านเมือง

³พระมหาสุนทร สุนทรธมโม, *ชาดกและประวัติพุทธสาวก-พุทธสาวิกา*, (ขอนแก่น: คลังนานาชาติ, 2548), หน้า 127.

พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลทำให้ทราบว่าเป็นที่เกี่ยวพันกับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้าผู้ครองนครหรือหลายพระองค์และหลายเมืองจนสิ้นสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลประมาณช่วง พุทธศักราช 269-311 เป็นช่วงที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีอำนาจสูงสุดและมีอำนาจมากที่สุด ในประวัติศาสตร์อินเดีย พระองค์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนา เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป เป็นพระอัครศาสนูปถัมภกทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท ตามพระราชประวัติในคัมภีร์อโศกาวทานของฝ่ายมหายาน ในสมันตปาสาทิกา ที่ปวงค์ และมหาวงศ์ ของฝ่ายเถรวาท และทรงอุปถัมภ์ผู้ที่นับถือศาสนาเขนโดยการถวายถ้ำหลายแห่งให้แก่เซนตาสานิกเขนเพื่อไปประกอบพิธีทางศาสนา จากการส่งสมณทูตไปเผยแผ่ศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช ยังผลให้สยามประเทศในขณะนั้นได้รับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีจนถึงปัจจุบัน

ตอนที่ 2: การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ลัทธิทวิปและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทที่ 2 ของหนังสือ ผู้เขียนได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่พื้นที่ต่างๆ ในโลก โดยผู้เขียนได้ใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ คือ การทำสังคายนาพระพุทธศาสนาครั้งที่ 3 ที่มีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นองค์ประธาน มีการส่งสมณทูต 9 สายเดินทางสู่แคว้นต่างๆ ทั้งในชมพูทวีปและนอกชมพูทวีป รวมทั้งประเทศไทยด้วย พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศสยามในขณะนั้นเรียกว่าสุวรรณภูมิ ไม่ระบุว่าคือพื้นที่ใดบ้าง แต่อนุมานว่า คือ กลุ่มประเทศอาเซียนในปัจจุบันทั้งหมด ประกอบด้วยประเทศไทย พม่า ลาว เขมร มาเลเซียและอินโดนีเซีย และผู้เขียนได้แสดงรายละเอียดในการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในยุคต้นแรกถูกเรียกว่าพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ โดยเริ่มจากสมัยสุโขทัย อยุธยา และธนบุรี-รัตนโกสินทร์

พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตลอดอันยาวไกลนั้น ล้วนผูกพันกับสถาบันการปกครอง โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้เขียนได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับหลักการทางศาสนาและความผูกพันของพระพุทธศาสนาต่อสถาบันการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะยุคแรกๆ ที่ประเทศไทยยังปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราช พระเจ้าแผ่นดินทุกๆ พระองค์ล้วนเป็นพุทธศาสนิกและทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก คือ นับถือพระพุทธศาสนาและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงยิ่ง ผู้เขียนได้แสดงถึงความผูกพันระหว่างพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไว้อย่างละเอียดในตอนี่ 4 มีชื่อว่า “พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา” เริ่มจาก

สมัยอาณาจักรล้านนา ปี พุทธศักราช 1839 ญามังราย ทรงสร้างราชธานีขึ้นชื่อว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" ได้ตั้งถิ่นฐาน ณ ลุ่มแม่น้ำปิง ได้สร้างเมือง สร้างวัง และวัดขึ้น ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้สร้างวัดต่างๆ มากมาย ทั้งที่เป็นฝ่ายคามวาสี และอรัญญวาสี จนพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง เมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนา เช่น เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา ต่างก็มีความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านพระพุทธศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนาอย่างมาก ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันขึ้น ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) เมื่อ ปี พุทธศักราช 2020 ในสมัย

ล้านนา ได้เกิดมีพระเถระนักปราชญ์ชาวล้านนาหลายรูป ท่านเหล่านั้นได้รับจนาคมگیرสำคัญทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก ได้แก่ พระสิริมังคลาจารย์ พญาณกิตติเถระ พระรัตนปัญญา พระโพธิ์รังษี พระนันทาจารย์ และพระสุวรรณรังสี

หลังจากอาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลง คนไทยจึงได้ตั้งตัวเป็นอิสระ ได้ก่อตั้งอาณาจักรขึ้นเอง 2 อาณาจักร ได้แก่ อาณาจักรล้านนาทางภาคเหนือของไทย ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่และอาณาจักรสุโขทัยซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดสุโขทัยในปัจจุบัน เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงสดับกิตติศัพท์ของพระสงฆ์ลังกา จึงทรงอาราธนาพระมหาเถระสังฆราช ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกาที่มาเผยแผ่อยู่ที่นครศรีธรรมราช มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัย

ตอนที่ 3: พระพุทธศาสนากับสถาบันการเมืองและการปกครอง

ข้อบของตอนนี ถือว่าเป็นบทที่ 3 ของหนังสือ ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่า อาณาจักรและศาสนจักรต่างมีระบบการบริหารและการจัดการเป็นของตนเอง “พระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในฝ่ายศาสนาจักรก็มีระบบการบริหารจัดการเป็นของตนเองเช่นกัน พระพุทธศาสนาไม่ใช้การเมือง แต่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนอันเป็นจริยศาสตร์ จริยธรรมสำหรับเสนอให้นักบริหารนักปกครองและนักการเมืองนำไปปรับใช้กับระบบการเมืองให้เป็นระบบที่ประกอบด้วยธรรม เป็นระบบคุณธรรมและพระพุทธศาสนามีจริยศาสตร์ จริยธรรมสำหรับนักบริหาร นักปกครอง และนักการเมือง ให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณธรรม มีจริยธรรม และมีคุณค่าแท้จริง”⁴ ผู้เขียนได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับบทนิยามทางศาสนา ให้ความหมายว่า “ศาสนา” เป็นทั้งคำสั่งและคำสอน คำสั่ง หมายถึงข้อห้าม มีหลักศีล และหลักคำสอนที่เป็นแนวในการดำเนินชีวิตตั้งแต่ระดับต่ำสุดจนขึ้นสูงสุด คือ ระบบศีลธรรม นั่นเอง หลักการดำเนินชีวิตมีกรอบและเป็นข้อห้าม เช่น ศีล 5 ศีลอุโบสถ จนถึง ศีล 10 ศีล 227 และศีลสำหรับภิกษุณี ตลอดถึงหลักคำสอนสำหรับนักปกครองในระบบต่างๆ

ตอนที่ 4: พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา

ในตอนนีผู้เขียนแสดงรายละเอียดให้ทราบว่า พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย ถึง 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และครั้งที่ 2 ในสมัยพระยาสิทธิ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก ศิลปะสมัยสุโขทัยได้รับการกล่าวขานว่างดงามมาก โดยเฉพาะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย มีลักษณะงดงาม ไม่มีศิลปะสมัยใดเหมือน และก่อให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญต่อชาติสืบมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น

1) ชินกาลมาลีปกรณ์

⁴ ดนัย ไชยโยธา, พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2548), หน้า 82.

- 2) สิทธิเทพพุทธรูปที่ปณี หรือ สิทธิคณิทานที่แต่งโดย “พระโพธิ์รังสี”
- 3) จามเทวีวงศ์ แต่งโดย “พระโพธิ์รังสี”
- 4) ตำนานมูลศาสนา แต่งโดย “พระพุทธญาณเจ้าและพระพุทธพุกาม”
- 5) พระคัมภีร์มังคลัตถที่ปณี แต่งโดย “พระสิริมงคล”

หนังสือได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในสยามประเทศที่เกี่ยวข้องกับราชอาณาจักรพม่าที่ราชอาณาจักรล้านนาสุโขทัยที่ตกเป็นประเทศราชของอยู่ระยะหนึ่งนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีรูปแบบจากราชอาณาจักรพม่าสมัยนั้นเรียกว่า “อาณาจักรพุกาม”

พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาที่มีความเป็นฮินดูปนอยู่ค่อนข้างมาก พิธีกรรมต่าง ๆ ได้ปะปนพิธีของพราหมณ์มากกว่าที่ใดๆ ราชกรูอยุธยามุ่งในเรื่องการบุญการกุศล สร้างวัดวาอาราม สร้างปูชนียวัตถุ บำรุงศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ในสมัยอยุธยาต้องประสบกับภาวะสงครามกับพม่า จนเกิดภาวะวิกฤตทางศาสนาหลายครั้ง ประวัติศาสตร์อยุธยาแบ่งเป็น 4 ช่วง ได้แก่

สมัยอยุธยาช่วงแรก (พุทธศักราช 1991 - 2031) ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบร่มเย็น ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ผนวชเป็นเวลา 8 เดือน เมื่อ พุทธศักราช 1998 และทรงให้พระราชโอรสกับพระราชนัดดาผนวชเป็นสามเณรด้วย สันนิษฐานว่าเป็นการเริ่มต้นของประเพณีการบวชเรียนของเจ้านายและข้าราชการ ในรัชสมัยของพระองค์ ได้มีการรจนาหนังสือมหาชาติคำหลวง ใน พุทธศักราช 2025

สมัยอยุธยาช่วงที่สอง (พุทธศักราช 2031 - 2173) สมัยนี้ได้มีความนิยมในการสร้างวัดขึ้น ทั้งกษัตริย์และประชาชนทั่วไป นิยมสร้างวัดประจำตระกูล ในสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้พบพระพุทธบาท สระบุรี ทรงให้สร้างมณฑปครอบพระพุทธบาทไว้ และโปรดให้ชุมชนราชบัณฑิตแต่งกาพย์มหาชาติ เมื่อ พุทธศักราช 2170 และโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกด้วย

สมัยอยุธยาช่วงที่สาม (พุทธศักราช 2173 - 2275) พระมหากษัตริย์ที่มีพระนามยิ่งใหญ่ที่สุดในศตวรรษนี้ได้แก่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงมีบทบาทอย่างมากทั้งต่อฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า สมัยนี้ฝรั่งเศสได้เข้ามาติดต่อกับไทย และได้พยายามเผยแพร่คริสต์ศาสนา และอาจทูลขอให้พระนารายณ์เข้ารับ แต่พระองค์ทรงมีนัยในพระพุทธศาสนา มิชชันนารีฝรั่งเศสจึงต้องผิดหวังไป

สมัยอยุธยาช่วงที่สี่ (พุทธศักราช 2275 - 2310) พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีบทบาทมากในยุคนี้ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เสวยราช เมื่อ พุทธศักราช 2275 การบวชเรียนกลายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงยุคหลัง ถึงกับกำหนดให้ผู้ที่จะเป็นขุนนาง มียศถาบรรดาศักดิ์ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาเท่านั้น จึงจะทรงแต่งตั้งตำแหน่ง

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (ฉบับวิชาชบขช) พฤษภาคม-สิงหาคม 2562

หน้าที่ให้ ในสมัยนี้ได้ส่งพระภิกษุเถระชาวไทยไปฟื้นฟูพุทธศาสนาในประเทศลังกาตามคำทูลขอของกษัตริย์ลังกา เมื่อ พุทธศักราช 2296 จนทำให้พุทธศาสนากลับเจริญรุ่งเรืองในลังกาอีกครั้ง จนถึงปัจจุบัน และเกิดนิกายของคณะสงฆ์ไทยขึ้นในลังกา ชื่อว่านิกายสยามวงศ์ นิกายนี้ยังคงมีอยู่ถึงปัจจุบัน

รัชกาลที่ 1 (พุทธศักราช 2325 - 2352) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อปี พุทธศักราช 2325 ต่อจากพระเจ้าตากสิน ได้ทรงย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรี มาตั้งราชธานีใหม่ เรียกชื่อว่า กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์

ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ เช่น การสร้าง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดสระเกศ และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น โปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 9 และถือเป็นครั้งที่ 2 ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ณ วัดมหาธาตุทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อจัดระเบียบการปกครองของสงฆ์ให้เรียบร้อย ทรงจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรม ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสถาปนาพระสังฆราช (ศรี) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พุทธศักราช 2352

รัชกาลที่ 2 (พุทธศักราช 2352 - 2367) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พุทธศักราช 2352 เป็นทรงทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาเหมือนอย่างพระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณในรัชสมัยของพระองค์ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชถึง 3 พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (มี) สมเด็จพระสังฆราช (สุก) และสมเด็จพระสังฆราช (สอน)

พุทธศักราช 2357 ทรงจัดส่งสมณทูต 8 รูป ไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา ได้จัดให้มีการจัดงานวันวิสาขบูชาขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพุทธศักราช 2360 ซึ่งแต่เดิมาก็เคยปฏิบัติต่อกันมาเมื่อครั้งกรุงสุโขทัย แต่ได้ขาดตอนไปตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า จึงได้มีการฟื้นฟูวันวิสาขบูชาใหม่ ได้โปรดให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีการสอบไล่ปริยัติธรรมขึ้นใหม่ ได้ขยายหลักสูตร 3 ชั้น คือ เปรียญตรี -โท - เอก เป็น 9 ชั้น คือ ชั้นประโยค 1 - 9

รัชกาลที่ 3 (พุทธศักราช 2367 - 2394) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงเพิ่มจำนวนขึ้นไว้อีกหลายฉบับครบถ้วนกว่ารัชกาลก่อน ๆ โปรดให้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดอารามหลายแห่งและสร้างวัดใหม่ คือ วัดเทพธิดาราม วัดราชราชนัดดา และวัดเฉลิมพระเกียรติ ได้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อสอนหนังสือไทยแก่เด็กในสมัยนี้ได้เกิดนิกายธรรมยุติกขึ้น โดยพระวชิรญาณเถระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ) ขณะที่ผนวชอยู่ได้ทรงศรัทธาเลื่อมใสในจริยาวัตรของพระมอญชื่อ ชาย ฉายา พุทธวิโส จึงได้ทรงอุปสมบทใหม่ เมื่อ พุทธศักราช 2372 ได้ตั้งคณะธรรมยุติกขึ้นในปี พุทธศักราช 2376 แล้วเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร และตั้งเป็นศูนย์กลางของคณะธรรมยุติก

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (ฉบับวิสาขบูชา) พฤษภาคม-สิงหาคม 2562

รัชกาลที่ 4 (พุทธศักราช 2394 -2411) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อทรงเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎได้ผนวช 27 พรรษาแล้วได้ลาสิกขาขึ้นครองราชย์เมื่อ พระชนมายุ 57 พรรษา ใน พุทธศักราช 2394 ด้านการพระศาสนา ทรงพระราชศรัทธาสั่งสร้าง วัดใหม่ขึ้นหลายวัด เช่น วัดปทุมวนาราม วัดโสมนัสวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม และวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นต้น ตลอดจนบูรณะวัดต่าง ๆ อีกมาก โปรดให้มีพระราชพิธี "มาฆบูชา" ขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พุทธศักราช 2394 ณ ที่วัด พระศรีรัตนศาสดาราม จนได้ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงทุกวันนี้

รัชกาลที่ 5 (พุทธศักราช 2411 - 2453) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พุทธศักราช 2411 ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้น คือ วัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตร วัดอัมพวันนิมิตร วัดจุฬาทิศราชธรรมสภา และวัด นิเวศน์ธรรมประเวศ ทรงบูรณะวัดมหาธาตุ และวัดอื่น ๆ อีก ทรงนิพนธ์วรรณกรรมทางพุทธ ศาสนาจำนวนมาก โปรดให้มีการเริ่มต้นการศึกษาแบบสมัยใหม่ในประเทศไทย โดยให้ พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติ

พุทธศักราช 2427 ได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้นเป็นแห่งแรก ณ วัดมหร รณพาราม

พุทธศักราช 2414 โปรดให้จัดการศึกษาแก่ประชาชนในหัวเมือง โดยจัดตั้ง โรงเรียนในหัวเมืองขึ้น

พุทธศักราช 2435 มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งกรมธรรมการเป็น กระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการปัจจุบัน) โปรดให้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกด้วย อักษรไทย จบละ 39 เล่ม จำนวน 1,000 จบ

พุทธศักราช 2432 โปรดให้ย้ายที่ราชบัณฑิตบอกพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุ สามเณร จากในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกมาเป็นบาลีวิทยาลัย ชื่อมหาธาตุวิทยาลัย ที่ วัดมหาธาตุ

พุทธศักราช 2439 ได้ประกาศเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยเป็นมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงของพระภิกษุสามเณร

พุทธศักราช 2436 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง จัดตั้ง "มหามกุฏราชวิทยาลัย" ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งศึกษาพระพุทธานุศาสตร์แก่พระภิกษุสามเณร ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเปิดในปีเดียวกัน

รัชกาลที่ 6 (พุทธศักราช 2453 -2468) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงพระปรีชาปราดเปรื่องในความรู้ทางพระศาสนา มาก ทรง นิพนธ์หนังสือแสดงคำสอนในพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น เทศนาเสือป่า พระพุทธเจ้า ตรัสรู้อะไร เป็นต้น ถึงกับทรงอบรมสั่งสอนอบรมข้าราชการด้วยพระองค์เอง โปรดให้ใช้ พุทธศักราช (พุทธศักราช) แทน ร.ศ. เมื่อ พุทธศักราช 2456 ให้เปลี่ยนกระทรวงธรรมการ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ

พุทธศักราช 2454 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง เปลี่ยนวิธีการสอบบาลีสนามหลวงจากปากเปล่ามาเป็นข้อเขียน เป็นครั้งแรก

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (ฉบับวิชาบูชา) พฤษภาคม-สิงหาคม 2562

พุทธศักราช 2469 ทรงเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่ขึ้นอีกหลักสูตรหนึ่ง เรียกว่า "นักธรรม" โดยมีการสอบครั้งแรกเมื่อ เดือนตุลาคม พุทธศักราช 2454 ตอนแรก เรียกว่า "องค์ของสามเณรธรรม"

พุทธศักราช 2462 ถึง พุทธศักราช 2463 โปรดให้พิมพ์คัมภีร์อรรถกถาแห่ง พระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก และคัมภีร์อื่นๆ เช่น วิสุทธิมรรค คัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นต้น

รัชกาลที่ 7 (พุทธศักราช 2468 - 2477) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น ตั้งแต่ พุทธศักราช 2468 - 2473 เพื่อถวายเป็น พระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นการสังคายนาครั้งที่ 3 ใน เมืองไทย แล้วทรงจัดให้พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ชุดละ 45 เล่ม จำนวน 1,500 ชุด และพระราชทานแก่ประเทศต่าง ๆ ประมาณ 500 ชุด โปรดให้ย้ายกรมธรรมการกลับเข้ามา รวมกับกระทรวงศึกษาธิการ และเปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการอย่าง เดิม โดยมีพระราชดำริว่า "การศึกษาไม่ควรแยกออกจากวัด" ต่อมาปี พุทธศักราช 2471 กระทรวงธรรมการประกาศเพิ่มหลักสูตรทางจริยศึกษาสำหรับนักเรียน ได้เปิดให้ฆราวาส เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยจัดหลักสูตรใหม่ เรียกว่า "ธรรมศึกษา" ในรัชสมัย รัชกาลที่ 7 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งยิ่งใหญ่ของไทย เมื่อคณะราษฎรได้ทำการ ปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบ ประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติเมื่อ พุทธศักราช 2477 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล ขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8

รัชกาลที่ 8 (พุทธศักราช 2477 - 2489) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท มหิดล เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8 ในขณะที่พระชนมายุ เพียง 9 พรรษาเท่านั้น และยังกำลังทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศ จึงมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในด้านการ ศาสนาได้มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. พระไตรปิฎก แปลโดยอรรถ พิมพ์เป็นเล่มสมุด 80 เล่ม เรียกว่าพระไตรปิฎก ภาษาไทย แต่ไม่เสร็จสมบูรณ์ และได้ทำต่อจนเสร็จเมื่องานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ เมื่อปี พุทธศักราช 2500

2. พระไตรปิฎก แปลโดยสำนวนเทศนา พิมพ์ใบลาน แบ่งเป็น 1250 กัณฑ์ เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับหลวง เสร็จเมื่อ พุทธศักราช 2492

พุทธศักราช 2484 ได้เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ และกรมธรรมการเปลี่ยนเป็น กรมการศาสนา และในปีเดียวกัน รัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. คณะ สงฆ์ พุทธศักราช 2484 เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความสอดคล้อง เหมาะสมกับการปกครองแบบใหม่

พุทธศักราช 2488 มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พุทธศักราช 2436 ได้ ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ชื่อ "สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย" เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม

พุทธศักราช 2498 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ถูกลอบปลงพระชนม์ เนื่องด้วยความวุ่นวายทางการเมือง เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นรัชกาลที่ 9 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 (พุทธศักราช 2489 - 2559) ขายนिरนามเป็นขึ้นไปบนพานรัฐธรรมนูญ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เรียกร้องให้บรรจุงศาสนาพุทธ เป็นศาสนาประจำชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 9 สืบต่อมา มีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทรงเป็นศาสนูปถัมภก ทรงให้การอุปถัมภ์แก่ทุกศาสนา ทรงสร้างวัดแห่งหนึ่งที่จังหวัดชลบุรี และทรงปกครองบ้านเมืองโดยสงบร่มเย็นตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาในด้านต่างๆ มากมาย

พุทธศักราช 2500 ซึ่งเป็นปีครบรอบ 2,500 ปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน วันที่ 12-18 พฤษภาคม 2500 รัฐบาลได้จัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ ซึ่งอินเดียและลังกาเรียกว่า "พุทธชยันตี" โดยกำหนดให้วันที่ 12-14 พฤษภาคมเป็นวันหยุดราชการ ศาลาพิธีตั้งอยู่กลางท้องสนามหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ เป็นองค์ประธานเปิดงาน มีผู้แทนจาก 13 ประเทศเข้าร่วม พระสงฆ์ 2,500 รูป เจริญพระพุทธมนต์พร้อมกันดังกังวานก้องไปทั่วทุกทิศ และมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนรักษาศีลห้าหรือศีลแปด ตลอด 7 วัน 7 คืน

ปี พุทธศักราช 2500 นี้ รัฐบาลได้กำหนดพิธีเฉลิมฉลองทั่วประเทศ มีการจัดสร้างพุทธมณฑล ขึ้น ณ ที่ดิน 2,500 ไร่ ระหว่างกรุงเทพ-นครปฐม แล้วสร้างพระมหาพุทธปฏิมาปางประทับยืนลีลาสูง 2500 นิ้ว ภายในบริเวณรอบองค์พระมีภาพจำลองพระพุทธรูปประวัติ และมีพิพิธภัณฑ์ทางพระพุทธศาสนา ได้ปลูกต้นไม้ที่มีชื่อในพระพุทธศาสนา เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร เป็นต้น สร้างพระพิมพ์ปางลีลาเป็นเนื้อชินและเนื้อผงจำนวน 4,842,500 องค์ พิมพ์พระไตรปิฎกแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยออกเผยแพร่ และบูรณะปูชนียสถานวัด วาอารามทั่วพระราชอาณาจักร อุปสมบทพระภิกษุจำนวน 2,500 รูป และนิรโทษกรรมแก่นักโทษ ประกวด วรรณกรรม ศิลปะทางพระพุทธศาสนา โดยเชิญผู้แทนพุทธศาสนิกชนทั่วโลกมาร่วมอนุโมทนา และในปัจจุบันนี้มีประชากรไทยนับถือพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ 94 และมีพุทธศาสนิกชนมากเป็นอันดับ 4 ของโลก (รองจากประเทศจีน ญี่ปุ่น และเวียดนามตามลำดับ)

ข้อวิจารณ์

จุดเด่นของหนังสือ คือ การเรียบเรียงและการใช้ภาษา ภาษาที่ใช้กะทัดรัดสื่อความหมายได้ง่าย ใช้ได้กับทุกระดับชั้น และทรงให้รายละเอียดเชิงยกย่องเชิดชูเกียรติกับ “พระมหากษัตริย์ไทยทุกๆ พระองค์กับพระพุทธศาสนา” นับแต่พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอยุธยา และบทบาทของพระสงฆ์ ที่มีส่วนช่วยเหลือสังคม เช่นการศึกษา และดำรงสถานะพระอาจารย์ ช่วยเหลือสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้านต่างๆ เช่น การปกครอง การค้า การศึกษา และการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จนทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำสถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ ปัจจุบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

จุดด้อย ผู้เขียนได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคพุทธกาลจนหลังพุทธกาลและตอนที่พระพุทธศาสนาเดินทางออกจากชมพูทวีปสู่ดินแดนต่างๆ ในโลก ล้วนผูกพันอยู่กับระบบการเมืองการปกครองในมิติต่างๆ โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ในประเทศเหล่านั้นที่พระพุทธศาสนาเดินทางเข้าไปถึง แสดงถึงความสำคัญและความจริงที่ปรากฏในหลักธรรมคำสอน ที่สามารถพิสูจน์ได้โดยการปฏิบัติ ประวัติศาสตร์ชาติของชนชาติต่างๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนเป็นประเทศที่มีอิทธิพลของพระพุทธศาสดำรงอยู่ทั้งสิ้น หนังสือได้แสดงรายละเอียดในเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืนทำให้มองเห็นภาพประวัติศาสตร์ชาติได้อีกมิติหนึ่ง นอกจากนี้มิติทางประวัติศาสตร์ที่เคยศึกษาจากตำราที่ชาวต่างชาติได้บันทึกไว้หรือชนชาติต่างๆ ได้บันทึกในเชิงจดหมายเหตุและพงศาวดาร

ประเด็นที่เห็นด้วย

หนังสือเล่มนี้แม้ผู้เขียนจะใช้ทักษะความรู้ความชำนาญทางศาสนาและประวัติศาสตร์เรียบเรียงได้อย่างสมบูรณ์ แต่มีประเด็นที่ผู้วิจารณ์ขอเสนอ ดังนี้ผู้วิจารณ์เห็นด้วยอย่างยิ่งกับประเด็นเชิงประวัติศาสตร์ เพราะมันทำให้มองเห็นภาพรวมทางประวัติศาสตร์ของชาติว่า “ประเทศนี้ยังมีความขัดแย้งเชิงประวัติศาสตร์สูง เรายังมองหาตัวตนทางประวัติศาสตร์ชาติไทยไม่กระจ่างๆ มากนัก ในหมู่นักประวัติศาสตร์เองก็ยังไม่มีความขัดแย้งกันอย่างมาก หากจุดลงตัวไม่ได้ และที่สำคัญกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านเองก็ยังไม่มีความชัดเจน เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติจากการบันทึกของต่างชาติ ที่เข้ามาทำการค้าหรือไม่ก็รุกรานทำสงครามล่าอาณานิคมบันทึกไว้เท่านั้น

การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติ ผ่านมิติทางพระพุทธศาสนา สามารถมองเห็นประวัติศาสตร์ได้ชัดและยังสามารถรับรู้ถึงศิลปวัฒนธรรมชนพระเพณีต่างๆ ของชาติได้ หนังสือได้แสดงรายละเอียดให้ทราบ่า “ศิลปวัฒนธรรมของชาติล้วนเกิดขึ้นจากพื้นฐานจิตใจที่เปี่ยมล้นด้วยศรัทธา สรรสร้างงานประติมากรรมให้ชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวพันอยู่กับพระมหากษัตริย์ทุกยุคสมัย และกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่ทรงคุณค่า จะหาที่ใดในโลกนี้เสมอเหมือน

ผู้เขียนได้แสดงนิยามระบบการปกครองของสังคมว่า “หลักเกณฑ์การบริหารจัดการและพัฒนาประเทศ การปกครองประเทศ ในภูมิภาคนี้พระพุทธศาสนามีส่วนวางรากฐานไว้ก่อนแล้วจะเห็นได้จากหลักคำสอนหมวดต่างๆ ก่อนที่วิชาการด้านการปกครองของโลกตะวันตกเข้ามาถึง คนตะวันตกนำระบบการเมืองการปกครองเข้ามานั้นมาเพื่อยึดครองและปกครอง พร้อมกับการนำทรัพยากรต่างๆ ของชนชาติกลับสู่ประเทศตน ในขณะที่พระพุทธศาสนาสอนให้คนพึ่งพาตนเอง ยืนอยู่บนฐานตนเอง และพัฒนาตนเองให้เจริญก่อนแล้วจึงพัฒนาส่วนอื่นๆ อันเห็นด้วยอย่างยิ่ง

ประเด็นที่ไม่เห็นด้วย

ประเด็นที่ขัดแย้งแม้ไม่มากแต่ก็มองได้ว่า มันควรจะเป็นอย่างอื่นได้ ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ที่แหลมคม หากมองในมิติประวัติศาสตร์จะเห็นว่า ภูมิภาคแถบนี้ คือ จุดยุทธศาสตร์ที่ชาวตะวันตกพยายามที่จะครอบครอง เพราะมันคือแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ และผู้คนในภูมิภาคเอง ก็แย่งชิงกันขึ้นเป็นใหญ่รุกรานรบกวน

ฆ่ากันเองล้มตายก็ไม่ค่อย พระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้นก็ล้วนมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของตน แต่กลับไม่ใช่หลักศาสนาเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันกับชาติเพื่อนบ้าน

การมองว่าพระพุทธศาสนาเมื่อถึงจุดหนึ่งก็ไม่อาจต่อต้านสงครามได้ กลับกลายเป็นเหยื่อสงคราม ถึงขนาดบางประเทศที่มารุกรานเรากลับใช้ทหารตนเองปลอมเป็นพระสงฆ์ หรือนักบวชเป็นไส้ศึก จนกลายเป็นประเพณีว่า “พระไทยที่แท้ต้องโกนคิ้ว” ความจริงสิ่งนี้ไม่ใช่พุทธบัญญัติเกิดจากสาเหตุสงคราม และยุทธศาสตร์ทางการทหารสมัยนั้น ประเด็นสำคัญที่ไม่เห็นด้วย คือ ผู้เขียนแสดงความเด่นชัดในอัตลักษณ์ของพระพุทธเจ้าที่หลากหลาย ไม่แสดงรายละเอียดให้เห็นเสียทีเดียวก็พอ ในบทที่ 1 มีเชิงประวัติศาสตร์และพุทธประวัติ แต่ในบทที่ 4 หน้า 90 – 91 ก็แสดงไว้อีก พร้อมต่อท้ายด้วยหลักธรรมสำหรับพัฒนาการเมืองและการปกครอง หากจะรวมไว้ที่เดียวกับบทที่ 2 ก็ได้ ดูจะเป็นพื้นและเกี่ยวโยงกัน

สรุป

หนังสือเรื่อง พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์” เมื่อมองในภาพรวมและศึกษาอย่างละเอียด ได้ให้คุณค่าทางวิชาการที่ชัดเจน ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ในส่วนของพุทธศาสตร์เอง ได้ให้ข้อมูลเบื้องต้นที่เด่นชัดเกี่ยวกับการเข้ามาในภูมิภาคนี้ของพระพุทธศาสนา ตลอดระยะเวลา ล้วนผูกพันอยู่กับ ระบบการเมืองและการปกครอง ไม่มีสักช่วงที่พระพุทธศาสนาปราศจากสถาบันการเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์บ่งบอกไว้ว่าพระพุทธศาสนาที่ไม่มีสถาบันการเมืองการปกครองสนับสนุนล้วนแต่ตกต่ำและล่มสลายทั้งสิ้น

พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในสยามประเทศล้วนเป็นพุทธมามกะสร้างผลงานพุทธศิลป์ที่ยิ่งใหญ่ให้กับแผ่นดิน เช่นกษัตริย์ของสุโขทัยและล้านนาจำนวนไม่น้อยยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เป็นรากฐานและแม่แบบที่สำคัญให้การสร้างงานพุทธศิลป์ในยุคสมัยต่อมา คือสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ซึ่งก็เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ไทยและประชาชน ที่สร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนาในสยามประเทศมากกว่า 700 ปี

บรรณานุกรม

- दनัย ไชโยธยา. พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2548.
- พระมหาเกียรติ สุกิตติ. มหาชนบท 16 แคว้นในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรไทย, 1513.
- พระมหาสุนทร สุนทรธมโม. ขาดกและประวัติพุทธสาวก-พุทธสาวิกา. ขอนแก่น: คลังนาโนวิทยา, 2548.
- Rawlinson, Hugh George. a Concise History of the Indian People. London: Oxford University Press, 1950.